

10

การสำรวจวรรณกรรมประเภท “อาติเกอล” และ “งานเขียนอธิบาย” ในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6*

The Exploratory Research on Articles and Essays in Newspapers during the Reign of King Rama IV to King Rama VI

Received: May 08, 2023 | Revised: April 05, 2023 | Accepted: June 06, 2023

ธนพร ศิริพันธ์**
Tanaporn Siriphan

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “บทความวิพากษ์ในหนังสือพิมพ์ไทยสมัยรัชกาลที่ 6: การก่อกำเนิดวรรณกรรมประเภทใหม่ในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย” มีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

This article is a part of the Ph.D. thesis: “CRITICAL ESSAYS IN THAI NEWSPAPERS DURING THE REIGN OF KING RAMA VI: THE EMERGENCE OF A NEW LITERARY GENRE IN THAI LITERARY CULTURE” supervised by Assistant Professor “Namphueng Padamalangula”, Ph.d

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล: tp_siriphan@hotmail.com

Doctoral student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, email: tp_siriphan@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจงานเขียนประเภท “อาติเกอล” และ “งานเขียนอธิบาย” ในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วยการทบทวนความเป็นมาและวิเคราะห์ลักษณะของงานเขียนทั้งสองประเภทดังกล่าวด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิด ผลการศึกษาสรุปว่า แม้งานเขียนทั้งสองประเภทนี้จะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากปัจจุบันอาจเรียกว่า “บทความ” ได้เหมือนกัน จึงอาจเกิดความสับสนได้ว่าอาติเกอลกับงานเขียนอธิบายคือสิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า บริบทในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นระยะแรกที่มีหนังสือพิมพ์ ไม่ได้ใช้อาติเกอลในความหมายเดียวกันกับงานเขียนอธิบาย อีกทั้งงานเขียนทั้งสองแตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหาและกลวิธีนำเสนอความคิด ครั้นเมื่อมีศัพท์บัญญัติ “บทความ” เมื่อ พ.ศ. 2485 ทำให้งานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วในเชิงอธิบายความทั้งอาติเกอลและงานเขียนอธิบายอาจถูกเรียกว่าบทความได้ทั้งสิ้น กล่าวได้ว่า การสำรวจงานเขียนประเภท “อาติเกอล” และ “งานเขียนอธิบาย” น่าจะช่วยเติมเต็มความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรมประเภท “อาติเกอล” และ “งานเขียนอธิบาย” ในห้วงเวลาที่สังคมไทยเริ่มมีวรรณกรรมที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบายอย่างแพร่หลาย

คำสำคัญ: อาติเกอล, งานเขียนอธิบาย, เนื้อหาและกลวิธีนำเสนอความคิด, หนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6

Abstract

The purpose of this article is to explore written works in the form of articles and essays in newspapers during the reign of King Rama IV to King Rama VI by analysis of their origins and of their contents and compositional techniques. This research concluded that there is some confusion among the public, who thought of the articles and essays as the same entity because of the similarities between the two forms of written works. This resulted in the tendency of the public to simply call them "articles". Nevertheless, the researcher found that "articles" and "essays" were not used in the same context upon the initial introduction of newspapers during the reign of King Rama IV to King Rama VI. Furthermore, these two types of written works are different in terms of both their content and their compositional techniques. When the Thai word for "article" was created in the year 1942, however, it became a label for all forms of literary prose. It can be concluded that this exploratory research on articles and essays could fill the knowledge gaps and understanding regarding the literature in the form of articles and essays during the period when literary prose was beginning to spread among Thai people and society.

Keywords: Articles, Essays, Contents, Compositional techniques, Newspapers, King Rama IV, King Rama VI

1. บทนำ

หากกล่าวถึงงานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบายสมัยรัตนโกสินทร์ มีงานเขียนประเภทหนึ่งที่น่าสนใจ และมีในช่วงที่สยามได้รับอิทธิพลด้านการพิมพ์และหนังสือพิมพ์จากตะวันตก คือ “บทความ” ซึ่งเป็นงานเขียนที่มีปรากฏครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 ในหนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์ของหมอบรัดเล (Dan Beach Bradley) (อนันต์ชัย เลาหะพันธุ 2530: 92) ทั้งนี้ งานวิจัยจำนวนมาก เช่น ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว (2543) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์” หรือวิทยานิพนธ์ของธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552) เรื่อง “วชิรญาณ กับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำของสยาม พ.ศ. 2427-2448” ล้วนใช้คำว่า “บทความ” เรียกงานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วในหนังสือพิมพ์

อันที่จริงแล้ว หากพิจารณานิยามของคำว่า “บทความ” ในปัจจุบันตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556: 648) ให้ความหมายคำว่า “บทความ” ว่า ข้อเขียนซึ่งเป็นรายงานหรือแสดงความคิดเห็น มักจะตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ส่วนพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย (2552: 277) ให้ความหมายคำว่า “บทความ” ว่า ข้อเขียนที่เป็นร้อยแก้ว เขียนใน

เชิงสารคดี หรือการแสดงข้อคิดเห็น มักมีขนาดไม่ยาวนัก กล่าวถึงหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งแต่เพียงข้อเดียว ตามปรกติบทความจะเขียนอย่างตรงไปตรงมา อภิปรายความ หรืออธิบายความที่เป็นเรื่องจริง ตามความคิดความรู้ต่างๆ โดยทั่วไปบทความจะมีปรากฏในหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร สารานุกรม หนังสือคู่มือ และหนังสือเรียน เนื้อหาอาจเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ การโฆษณาชวนเชื่อ เรื่องเชิงวิชาการ เรื่องที่เป็นจริง เรื่องขบขัน และเรื่องฝันเฟื่องก็นับเป็นบทความได้ เจตนาที่แท้จริงของบทความจะอยู่ที่การเสนอความจริง อย่างไรก็ดี บทความที่ลงในหนังสือพิมพ์ วารสาร และนิตยสารทั่วไป มักจะมีสีสันเป็นไปตามแนวนโยบายของสิ่งพิมพ์นั้น ที่รู้จักกันแพร่หลายมากที่สุด คือ บท (ความ) นำ (leading article) ซึ่งเสนอเรื่องที่กำลังเป็นที่สนใจ

นอกจากนี้ เมื่อผู้วิจัยทบทวนนิยามของ “บทความ” ในพจนานุกรมต่างประเทศ เช่น พจนานุกรม “Webster’s third new international dictionary of the English language” (1966) พจนานุกรม “NTC’s dictionary of literary terms” (1991) พจนานุกรม “The New Encyclopedia Britannica Vol. 4” (2003) พจนานุกรม “A dictionary of literary and thematic terms” (2006) ผู้วิจัยพบความหมายของ

“article” ใน “essay”[1] กล่าวคือ “article” เป็น “essay” ที่ค่อนมาทาง essay ที่ไม่เป็นทางการ (Shipley 1953: 145) มีลักษณะไม่แน่นอนตายตัว เขียนด้วยภาษาร้อยแก้ว และมีความยาวปานกลาง

ส่วนนิยาม “article” ผู้วิจัยพบในพจนานุกรมบางเล่ม เช่น พจนานุกรม “Webster’s third new international dictionary of the English language” (1966) ซึ่งให้ความหมาย “article” ไว้อย่างกระชับว่า หมายถึง ร้อยแก้วเชิงสารคดีขนาดสั้น ซึ่งเป็นส่วน (portion) ที่มีในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร (Gove and Webster 1966: 123) สอดคล้องกับพจนานุกรม Webster’s New World dictionary of the American language (1975) ที่นิยาม “article” ว่า เป็นงานเขียนที่เป็นส่วนหนึ่ง (part of) ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร หรือหนังสือ (Guralnik 1975: 41)

จากข้างต้น จะเห็นว่า ประการแรก บทความเป็นงานเขียนที่ต้องอยู่ในสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ประการที่สอง ถ้าใช้มุมมองจากนิยามในปัจจุบันย้อนพิจารณางานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบายในหนังสือพิมพ์ยุคแรกของสยาม พบว่า มีลักษณะเป็นบทความได้ทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นงานเขียนที่อาจเป็นรายงาน แสดงความคิดเห็น หรืออธิบายให้ความคิดความรู้ ประการสุดท้าย “บทความ” กับ “งานเขียนอธิบาย” มีลักษณะที่สัมพันธ์กันอย่างที่ไม่สามารถแยกจากกันได้เด่นชัด ดังที่พจนานุกรมต่างประเทศจำนวนหนึ่งมักนิยามว่า “บทความ” เป็นความเรียงแบบไม่เป็นทางการ

อาจกล่าวได้ว่า “บทความ” เป็นงานเขียนที่ยืดหยุ่นและมีหลายรูปแบบ เช่นเดียวกับงานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบาย

[1] essay เป็นงานเขียนที่มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่สามารถระบุรูปแบบที่แน่ชัดได้ และมีวัตถุประสงค์ในการเขียนที่หลากหลาย. (ดู Kathleen Morner, **NTC’s dictionary of literary terms** (Illinois: National Textbook Co., 1991), 70.) ผู้ที่เริ่มคิดค้น essay คือ มิเชล เดอ มงแตญ (Michel de Montaigne) ด้วยจุดประสงค์ที่จะแสดงความคิดและประสบการณ์ของตนเอง. (ดู **The new Encyclopaedia Britannica Vol. 4** (Chicago: Encyclopaedia Britannica, 2003), 562.)

ในหนังสือพิมพ์ยุคแรกของไทย คือ สมัยรัชกาลที่ 3[2] ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เช่นกันที่ยังคงมีความคลุมเครือว่า งานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้ว เชิงอธิบายของหมอบรัดเลก็ดี ในหนังสือวชิรญาณก็ดี หรือในหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ก็ดีนั้น เรียกว่าเป็นงานเขียนชนิดใดซึ่งชวนให้เข้าใจว่าอาจเรียกเป็นบทความได้ทั้งสิ้น เนื่องจากในยุคนั้นยังไม่มีคำเรียกเพื่อเรียกงานเขียนดังกล่าวว่า “บทความ” แต่อาจเรียกได้หลายประการ เช่น อาติเกอล งานเขียนอธิบาย เรื่องแสดงความคิดความเห็น เรื่องเล่าความ

ครั้นมีพระราชกฤษฎีกาก่อตั้งวรรณคดีสโมสร พ.ศ. 2457 ในมาตรา 7 กล่าวถึงหนังสืออธิบายซึ่งทำให้งานเขียนความเรียงร้อยแก้วที่เขียนในเชิงอธิบายส่วนหนึ่งแต่อาจใช้คำเรียกไปต่างๆ เช่น เรื่องแสดงความคิดเห็น เรื่องเล่าความ ซึ่งเป็นคำที่มีปรากฏในวชิรญาณ มีความชัดเจนขึ้นว่าจัดอยู่ในหมวดของหนังสืออธิบายเหมือนกับพระราชพิธีสิบสองเดือนซึ่งได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรสมัยรัชกาลที่ 6 ว่าเป็นยอดของความเรียงอธิบาย นอกจากนี้ ในมาตรา 8 ยังมีปรากฏงานเขียนที่คาดว่าน่าจะเป็นอาติเกอลซึ่งทำให้เข้าใจว่างานเขียนดังกล่าวเป็นความเรียงร้อยแก้วที่แตกต่างจากหนังสืออธิบาย ดังจะยกข้อความจากพระราชกฤษฎีกาก่อตั้งวรรณคดีสโมสรมาประกอบ ดังนี้

มาตรา 7 กล่าวไว้ว่า

> หนังสือเรื่องใดจะเป็นหนังสือซึ่งโบราณบัณฑิตแต่งไว้ก็ดี หนังสือปัจจุบันบัณฑิตแต่งขึ้นใหม่ก็ดี ในประเภทเหล่านี้ ได้แก่
>
> ๑) กะวีนิพนธ์ คือ เปนโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน
>
> ๒) ลครไทย คือ แต่งเปนกลอน ๘ มีกำหนดน่าพาทย์ ฯลฯ
>
> ๓) นิทาน คือ เรื่องราวอันผูกขึ้นแลแต่งเปนร้อยแก้ว

[2] เนื้อหาบทความในหนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์สมัยรัชกาลที่ 3 ไม่แตกต่างจากสมัยรัชกาลที่ 4 กล่าวคือ มีการนำบทความที่ลงพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 มาลงพิมพ์อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยเหตุนี้ การที่ผู้วิจัยกล่าวถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ในบทความฉบับนี้ เพียงต้องการให้ข้อมูลว่าเป็นรัชสมัยแรกที่สยามมีงานเขียนประเภทบทความในหนังสือพิมพ์เท่านั้น

๔) ลครพูด

๕) **อธิบาย (คือ “เอ๊สเซย์” ฤๅ “แปมเฟลต”) แสดงด้วยศิลปวิทยาฤๅกิจการอย่างใดอย่าง ๑ (แต่ไม่ใช่ตำราฤๅแบบเรียนฤๅความเรียงเรื่องโบราณคดี มีพงษาวดาร เปนต้น)** ให้นับว่าเปนหนังสือซึ่งควรพิจารณาในวรรณคดีสโมสร ตามพระราชกฤษฎีกานี้ (เน้นโดยผู้วิจัย)

(รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ 2557: 320)

มาตรา 8 กล่าวไว้ว่าหนังสือที่ดีจะต้องไม่ **“ฤๅเปนเรื่องที่ชักจูงความคิดผู้อ่านไปในทางอันไม่เปนแก่นสาร ฤๅซึ่งจะชวนคิดวุ่นวายไปในทางการเมือง อันจะเปนเครื่องรำคาญแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”** (เน้นโดยผู้วิจัย)

(รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ 2557: 320)

จะเห็นได้ว่า มาตรา 7 กล่าวถึง**หนังสือ “อธิบาย”** ซึ่งเป็นงานเขียนความเรียงร้อยแก้วที่เขียนในเชิงอธิบาย เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน ส่วนมาตรา 8 ไม่ได้ระบุว่าเป็นงานเขียนชนิดใด หากแต่ถ้าพิจารณาบริบทสังคมและงานเขียนในสมัยรัชกาลที่ 6 เช่น โลกนิติจำแลง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะพบว่างานเขียนที่ชวนคิดวุ่นวายไปในทางการเมือง คือ **อาติเกอล** ในหนังสือพิมพ์นั่นเอง

อนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 งานเขียนที่เป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบายในหนังสือพิมพ์เป็นในลักษณะของ **“งานเขียนอธิบาย”** เป็นส่วนมาก และเข้าใจว่างานเขียนดังกล่าวในหนังสือพิมพ์น่าจะเหมือนกันหมด คือ มุ่งอธิบายความ กระทั่งไม่จำเป็นต้องจัดแบ่งประเภทแต่ประการใด แต่อาจเรียกรวมกันว่าเป็น “บทความ” ดังที่หลายงานวิจัยเรียกเช่นนั้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบคำว่า **“อาติเกอล”** ในดรุโณวาท จากนั้นผู้

วิจัยค้นพบข้อมูลจำนวนหนึ่ง คือ “อาติเกอล” ในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งแตกต่างจาก “งานเขียนอธิบาย” ในสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจว่า “อาติเกอล” คืออะไร ลักษณะเป็นเช่นไร และแตกต่างจาก “งานเขียนอธิบาย” อย่างไร ตลอดจนสนใจว่า “งานเขียนอธิบาย” มีลักษณะอย่างไรด้วย

ด้วยเหตุนี้ บทความฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอผลการวิเคราะห์การสำรวจ **“งานเขียนอธิบาย”** เฉพาะสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 ส่วน **“อาติเกอล”** จะมุ่งเน้นเสนอผลการวิเคราะห์อาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 6 โดยจะเกริ่นนำให้เห็นลักษณะของ**อาติเกอล**ก่อนสมัยรัชกาลที่ 6 เท่าที่ผู้วิจัยมีข้อมูล เพื่อให้เห็นว่า**อาติเกอล**แบบสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ได้มีขึ้นทันทีทันใด หากแต่มีในสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 อยู่บ้าง จากที่กล่าวนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเพียงพอที่ทำให้เห็นความแตกต่างของงานเขียนประเภท **“อาติเกอล”** และ **“งานเขียนอธิบาย”** ในระยะแรกที่สยามมีหนังสือพิมพ์และมีงานเขียนประเภทบทความ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอให้เห็นว่าในยุคที่ไทยเริ่มมีหนังสือพิมพ์ และงานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วในหนังสือพิมพ์นั้น งานวิจัยจำนวนหนึ่งหรืออย่างน้อยคือในความเข้าใจของคนปัจจุบันมักเข้าใจว่างานเขียนเหล่านั้นในช่วงเวลาดังกล่าวล้วนเรียกว่าบทความทั้งสิ้น แท้จริงแล้วก่อนมีบัญญัติศัพท์ว่าบทความเมื่อ พ.ศ. 2485 สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา มีงานเขียนที่เรียกว่า **อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย** อีกทั้งงานเขียนทั้งสองยังแตกต่างกันทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอด้วย

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของผู้วิจัยในบทความฉบับนี้ 2 ประการ **ประการแรก** งานวิจัยที่วิเคราะห์ “ลักษณะทั่วไป” ของหนังสือพิมพ์ฉบับใดฉบับหนึ่ง เช่น การวิเคราะห์หนังสือพิมพ์ดรุโณวาทด้านรูปแบบ เนื้อหา กลวิธีในการเสนอเนื้อหาและแนวคิด ตลอดจนวิเคราะห์สภาพสังคมที่ปรากฏในดรุโณวาท ใน

วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์หนังสือพิมพ์ดรุโณวาท” ของประภา สังข์บุญลือ (2522) **ประการที่สอง** งานวิจัยที่วิเคราะห์ “เนื้อหาและกลวิธีทางภาษาหรือกลวิธีการนำเสนอ” หรือโครงสร้างทางภาษาไทย ในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งหรือหลายฉบับ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์บทความในหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ พ.ศ.2453-2466” ของประดับ จันทร์สุขศรี (2521) หรือวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประเภทบทความในหนังสือพิมพ์” ของจันทิมา ศรีทองอินทร์ (2542) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์” ของศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว (2543) วิทยานิพนธ์เรื่อง “โลกทัศน์ของเทียนวรรณ” ของสุมาลี แก่นการ (2548)

กล่าวได้ว่า ยังไม่มีงานวิจัยใดที่มุ่งนำเสนอหรือทบทวนลักษณะของบทความในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีทั้ง**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย**อย่างชัดเจนมาก่อน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยเห็นว่าการสำรวจ**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย** ด้วยการทบทวนความเป็นมาและวิเคราะห์เนื้อหากอปรกับกลวิธีการนำเสนอความคิดของตัวบททั้งสองดังกล่าว น่าจะทำให้เข้าใจชัดเจนขึ้นถึงความสัมพันธ์และความแตกต่างของ**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย** ตลอดจนช่วยเติมเต็มความเข้าใจเกี่ยวกับงานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบายในหนังสือพิมพ์ระยะแรก คือ สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ว่าแท้จริงแล้วมีทั้งที่เป็น**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย**

2. ขอบเขตข้อมูลในการศึกษา

2.1 เกณฑ์การคัดเลือกข้อมูล ผู้วิจัยคัดเลือก**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย**ในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ดังนี้

2.1.1 คัดเลือกตัวบท**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย**จาก

หนังสือพิมพ์ที่พิมพ์เป็นภาษาไทยเท่าที่จะสามารถสืบค้นและเข้าถึงได้ในปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบหนังสือ เอกสารออนไลน์ เอกสารหายาก ไมโครฟิล์ม และไมโครแจ็กเก็ต โดยไม่คัดเลือก**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย**จากหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาเฉพาะกลุ่ม/อาชีพ เช่น ยุทธโกษ สมุทสาร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทหารเป็นหลัก

2.1.2 การนำข้อมูลจากงานวิจัยต่างๆ ที่ศึกษาบทความในหนังสือพิมพ์แล้วมาประกอบการนำเสนอเพิ่มเติม เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์” ของศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว (2543) วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประเภทบทความในหนังสือพิมพ์” ของจันทิมา ศรีทองอินทร์ (2542) วิทยานิพนธ์เรื่อง “โลกทัศน์ของเทียนวรรณ” ของสุมาลี แก่นการ (2548) วิทยานิพนธ์ เรื่อง “วชิรญาณ กับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำของสยาม พ.ศ. 2427-2448” ของธนพงศ์ จิตต์สง่า (2552) วิทยานิพนธ์เรื่อง “งานนิพนธ์ของ ก.ศ.ร.กุหลาบ: ชนชั้นนำและการสร้างองค์ความรู้ในสยามต้นยุคใหม่” ของบุญพิสิฐ ศรีหงส์ (2556)

2.2 จำนวนอาติเกอลและงานเขียนอธิบายในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6

2.2.1 อาติเกอล

2.2.1.1 อาติเกอลจากหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ บางกอกรีคอร์เดอร์ จดหมายเหตุสยามไสมย ดรุโณวาท วชิรญาณ และตุลวิภาคพจนกิจ มีจำนวน 19 ฉบับ

2.2.1.2 อาติเกอลในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 6[3] จำนวน

[3] อาติเกอลในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 6 คือ หนังสือพิมพ์การเมือง (political newspaper) สาเหตุที่ผู้วิจัยคัดเลือกอาติเกอลจากหนังสือพิมพ์ดังกล่าว เนื่องจากอาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดเห็นของราษฎรและประเทศชาติ ผู้วิจัยพบว่าหนังสือพิมพ์การเมืองเป็น

15 ฉบับ ได้แก่ จีนโนสยามวารศัพท์ กรุงเทพฯเดลิเมล์ พิมพ์ไทย ธง ดุสิต สมิต ดุสิตสมัย สยามราษฎร์ แสงอาทิตย์ กรรมกร มอนิ่งโปสต์ แหลมทอง ปราบอธรรม เกราะเหล็ก ยามาโต และรวมเล่มหนังสือพิมพ์ ได้แก่ สยามวิโร ธรรมานุสร และมังกรแดง ทั้งนี้ ผู้วิจัยรวบรวมและคัดเลือกบทความจากหนังสือพิมพ์ดังกล่าวได้จำนวน 1,203 ฉบับ

2.2.2 งานเขียนอธิบาย

งานเขียนอธิบายจากหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ บางกอกรีคอร์เดอร์ จดหมายเหตุสยามไสมย ดรุโณวาท วชิรญาณ ทวีปัญญา สยามประเภท (เล่ม 1 และเล่ม 2) และตุลวิภาคพจนกิจ มีจำนวน 1,286 ฉบับ

3. ผลการศึกษา

3.1 ปัจจัยที่ทำให้มีงานเขียนประเภท “อาติเกอล” และ “งานเขียนอธิบาย” ในสังคมไทย

ปัจจัยประการสำคัญที่ทำให้มีงานเขียนประเภท**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย** คือ การเปิดรับวิทยาการด้านการพิมพ์สมัยใหม่จากตะวันตกของชนชั้นนำไทยและการมีหนังสือพิมพ์

การพิมพ์สมัยใหม่ของไทยที่มีแท่นพิมพ์โลหะและตัวพิมพ์อักษรไทยมีหมอบรัดเล (Dan Beach Bradley) มิชชันนารีชาวอเมริกัน เป็นผู้ริเริ่มนำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยเข้ามาสู่กรุงสยามเมื่อ พ.ศ. 2378 อีกทั้งยังหล่อตัวพิมพ์อักษรไทยเองเมื่อ พ.ศ. 2384 (อำไพ จันทร์จิระ 2515: 52,58) เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มีการจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรกของสยามในระยะเวลาต่อมา คือ บางกอกรีคอร์เดอร์ เมื่อ พ.ศ. 2387

การรับวิทยาการการพิมพ์สมัยใหม่สู่สยาม ไม่เพียงแต่เกิดจากอิทธิพล

หนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนออาติเกอลเป็นงานเขียนหลักและสำคัญที่สุดในหนังสือพิมพ์ จึงได้คัดเลือกอาติเกอลจากหนังสือพิมพ์ดังกล่าว

ตะวันตกเท่านั้น หากแต่เกิดจากการที่ชนชั้นนำไทยเปิดรับวิทยาการเหล่านั้นด้วย จึงทำให้มีงานเขียนแนวใหม่ที่มาพร้อมกับหนังสือพิมพ์ในสังคมไทย

อนึ่ง ระยะแรกที่ชนชั้นนำไทยรับอิทธิพลด้านการพิมพ์และหนังสือพิมพ์จากตะวันตก ยังคงมีข้อจำกัดในการจัดพิมพ์หนังสือ กล่าวคือ แม้จะมีวิทยาการการพิมพ์สมัยใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่สมัยดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดในการจัดพิมพ์หนังสืออยู่ เช่น ห้ามพิมพ์กฎหมายตราสามดวง เนื่องจากเป็นของศักดิ์สิทธิ์ (ธนาพล ลิ่มอภิชาต และ วริศา กิตติคุณเสรี 2551: 44, อ้างจาก Ishii 1986: 143-203) นอกจากนั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ทรงมีประกาศห้ามไม่ให้ผู้คนเชื่อข้อความที่ลงในหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเล (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 2547: 400) ตลอดจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อน พ.ศ. 2440 ยังคงมีแต่ชนชั้นนำไทยเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์กอปรกับคนไทยจำนวนมากยังคงไม่รู้หนังสือ ตลอดจนชนชั้นนำไทยพยายามควบคุมองค์ความรู้ในสังคมไทย (บุญพิสิฐ ศรีหงส์ 2556: 115-116) ด้วยการมุ่งเสนอหนังสือดีมีประโยชน์ในพื้นที่หนังสือพิมพ์ เช่น พระราชนิพนธ์ วรรณกรรมในอดีต พระราชพิธี และอุดหนุนการแต่งหนังสือรวมถึงการแปล/แปลงวรรณกรรมต่างประเทศ

จากที่กล่าวข้างต้น ส่งผลต่อการนำเสนอเนื้อหาของความเรียงร้อยแก้วในเชิงอธิบาย หรือบทความในหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ที่อาจยังไม่สามารถเน้นเสนอเรื่องการเมืองได้อย่างเต็มที่ แต่มุ่งเสนอเรื่องที่ให้ความรู้ และให้ประโยชน์แก่ผู้อ่าน เว้นแต่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่มีการเสนอเรื่องราชการและบ้านเมือง รวมถึงหนังสือพิมพ์ของสามัญชนคนไทย ได้แก่ ก.ศ.ร. กุหลาบ และเทียนวรรณ ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 คือ พ.ศ. 2440 เป็นต้นมา ที่บทความในหนังสือพิมพ์เริ่มมีเรื่องบ้านเมือง แตกต่างจากทางตะวันตกที่พบว่าตั้งแต่มี essay และ article ประมาณคริสตศตวรรษที่ 16 ถึง 17 การนำเสนอเนื้อหาจะมีในเชิงการเมืองบ้างแล้ว เช่น A modest proposal ของโจนาธาน สวิฟ (Jonathan Swift)

นักเขียนชาวอังกฤษ ซึ่งนำเสนอความยากจนของชาวไอร์แลนด์ รวมถึงมีการโจมตีเหน็บแนมรัฐบาลอังกฤษหรืออเมริกาในหนังสือพิมพ์ของทางอเมริกา เช่น หนังสือพิมพ์เดลี่ กาเซตต์ (Daily Gazette) เดอะ สเปกเตเตอร์ (The Spectator)

ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทั้งวิทยาการการพิมพ์ และการศึกษาของสยามเจริญก้าวหน้า ตลอดจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของหลายประเทศ เช่น อังกฤษ จีน ญี่ปุ่น รวมถึงสถานการณ์เศรษฐกิจโลกตกต่ำ กอปรกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วมในการแสดงทัศนะในพื้นที่หนังสือพิมพ์ด้วยพระองค์เอง ทำให้คนรุ่นใหม่สนใจปัญหาเชิงการเมืองมากขึ้น กระทั่งมีหนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนอเรื่องการเมืองอย่างชัดเจนและแพร่หลายในสมัยดังกล่าว คือ หนังสือพิมพ์การเมือง (political newspaper) กล่าวได้ว่า สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นยุคแรกที่มีการวิพากษ์เรื่องการเมือง คือ เรื่องที่เกี่ยวกับกิจการในบ้านเมืองและการบริหารของรัฐ ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าการเปิดรับวิทยาการด้านการพิมพ์สมัยใหม่จากตะวันตกของชนชั้นนำไทยและการมีหนังสือพิมพ์ ส่งผลให้มีงานเขียนประเภท**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย** อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยบริบทซึ่งเป็นรายละเอียดของแต่ละยุคสมัย มีผลให้ลักษณะของงานเขียนทั้งสองประเภทเริ่มแตกต่างกัน ทั้งที่ในความเข้าใจทั่วไปอาจเรียกว่าเป็นบทความได้เหมือนกัน

3.2 ข้อมูลเกี่ยวกับอาติเกอลและงานเขียนอธิบายในหนังสือพิมพ์

3.2.1 อาติเกอล: เรื่องความเป็นข่าวคราวและการวิพากษ์สังคม

3.2.1.1 อาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5

1. อาติเกอล คือ ข่าว

ผู้วิจัยพบคำว่า “อาติเกลอ” หรือ “อาติเกอล” อย่าง

ชัดเจนในดรุโณวาท ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่คนไทยเป็นเจ้าของในสมัยรัชกาลที่ 5 ดรุโณวาทให้ความหมาย **อาติเกอล** ว่าหมายถึง “เรื่องความเปนข่าวคราวต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องประดับปัญญาแก่คนทั้งหลาย” (ดรุโณวาท 2512: 3) อย่างไรก็ตาม แม้ในสมัยรัชกาลที่ 4 จะไม่พบคำว่าอาติเกอล แต่ถ้านำอาติเกอลที่พบในดรุโณวาทซึ่งเป็นการบอกข่าวเทียบกับอาติเกอลในบางกอกรีคอร์เดอร์ พบว่ามีลักษณะของ “ข่าวคราว” เหมือนกัน ฉะนั้นในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างเฉพาะ**อาติเกอล**ในดรุโณวาทซึ่งเป็นลักษณะของการบอกข่าว เช่น ข่าวต่างประเทศ

> เมืองฝรั่งเสศพวกแอศแซมลี, ได้ชุมนุมกันปฤกษาเรื่องบาลเยศเงินใช้สรอยในกรมปับลิดเวิด, (การโยธา), แลกรมรำคิราคัลตร์, แลคอมเมอศคี (การเลือกสวนไร่นาแลการค้าขาย) แล้วได้ชุมนุมปฤกษากันด้วยเรื่องจะทำหนังสือสัญญาในเมืองญวน, อนึ่งมีคำถามขึ้นในที่ชุมนุมว่า, คอเวอร์แมนต์ก็จะทำหนังสือสัญญาด้วยเรื่องน้ำตาลใหม่, จะแก้ไขหนังสือสัญญาซึ่งได้ทำไว้กับเมืองอังกฤษ, เมืองเบริเดียม, เมืองนิเทอแลนด์ เมื่อปีคฤษตศักราช ๑๘๖๔ นั้นฤ, มิมิสเตอร์เสนาบดีจึ่งตอบว่า, การเรื่องนี้เคาน์ซิลออฟสเตดยังชุมนุมปฤกษากันที่จะทำกฎหมายในเรื่องนี้, ให้สมควรกับกฎหมายที่พอาอัตแซมเลได้ทำไว้, ก็กฎหมายที่ทำนี้เมื่อชุมนุมคราวหลัง, จึ่งจะส่งมาให้อัตแซมลีปฤกษา, ถ้าปฤกษากันแล้ว, จึ่งจะส่งไปให้เมืองต่างประเทศ, ซึ่งได้ทำหนังสือทางพระราชไมตรีทราบด้วย
>
> เมืองสเปนเคบมิเนตเคาน์ซิลเสนาบดี, ที่ชุมนุมปฤกษาที่เมืองแมดริศ, ปฤกษากันจะให้ส่งทหารไปยังเกาะคูบา, ๑๒๐๐๐ คน,....
>
> (ดรุโณวาท 2512: 200)

2. อาติเกอล คือ การแสดงความเห็นในข่าว

ผู้วิจัยพบอาติเกอลจำนวนหนึ่งซึ่งมีจำนวนน้อยในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่ไม่ใช่เพียง

การ “บอกข่าว” หากแต่มีความเห็นของผู้เขียนด้วย เช่น เรื่อง “การที่จะขุดคลองใหม่” ในบางกอกรีคอร์เดอร์

> ๏ ข้าพเจ้าผู้เจ้าของหนังสือนี้มีความยินดี, เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ได้โปรดให้พระภาษีสมบัติบริบูรณ์. ขุดคลองตั้งแต่บ้านดอนกะดีแขวงเมืองท่าจีน, มาออกคลองบางกอกใหญ่, ริมวัดปากน้ำแขวงกรุงเทพฯนั้น. เพราะ**ข้าพเจ้าพิเคราะห์ดูเหนว่า**, จะเปนประโยชน์แก่กรุงเทพฯแลบ้านเมืองสยามมาก. ข้อที่เคาวเมนต์กรุงสยามโปรดให้ไพร่พลเมืองทำการใหญ่ด้วยเงินของเขาเอง, ไม่ใช่เงินในหลวงเช่นนั้น, ก็เปนอย่างธรรมเนียมในประเทศยูรปแลประเทศอเมริกาโดยมาก. นั่นและเปนสำคัญเปนพยานว่าในสยามประเทศจะมีธรรมเนียมดีขึ้นต่างๆ. (เน้นโดยผู้วิจัย)
>
> (หนังสือจดหมายเหตุฯ 2536: 148)

นอกจากนี้ อาติเกอลในหนังสือพิมพ์ที่เป็นของคนไทย เช่น ดรุโณวาท วชิรญาณ ผู้วิจัยพบอาติเกอลแสดงความเห็นในข่าวบ้าง แต่พบจำนวนน้อยมาก และมักมีคำว่า “ข่าว” ในชื่อเรื่อง เช่น “ว่าด้วยข่าวในสยามนี้” ในดรุโณวาท ผู้เขียนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรตัดต้นไม้ที่ไม่มีผลได้โดยไม่เสียค่าปรับ

3.2.1.2 อาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 6

ผู้วิจัยพบคำว่า**อาติเกอล**อย่างแพร่หลายในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งแตกต่างจากอาติเกอลในดรุโณวาท กล่าวคือ ไม่ใช่เพียงการบอกข่าว หากแต่มีลักษณะดังที่หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์ ฉบับวันพุธที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 และฉบับวันอังคารที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 กล่าวไว้ว่า

> **อาติเกอล**หรือความเห็นแนะนำราชการหรือพลเมืองให้เรียบร้อยซึ่งเปนประโยชน์ต่อราชการ เพราะได้ฟัง**ปับลิกโอปิเนียล**ของพลเมือง
>
> (กรุงเทพฯเดลิเมล์ 2456: 2)

> ความจริงความเห็นเอกชน หรือคำนำ หรือ**อาติเกอล** ก็คือ**ปับลิกโอปิเนียล**นั่นเอง เพราะก่อนที่จะเขียนความเห็นหรือความรู้อันใดก็ย่อมได้ยินได้ฟังมาแล้ว ว่าพลเมืองพอใจอย่างไร จึงได้เก็บมาเขียนแลร้อยตรองให้ดีขึ้นเท่ากับขายมาลาร้อยตรองดอกไม้พรรณ์ต่างๆ ให้เปนมาไลยหรืออุบะสลับสีให้ดูงดงามฉนั้น แต่แท้ที่จริงก็ใช้ด้วยดอกไม้ที่เก็บมานั่นเอ็ง เพราะฉนั้นถึงแม้ว่าความเบื้องต้นจะต่างกันฉันใดก็ดี แต่ข้อใหญ่ใจความก็คือกันนั่นเอ็ง
>
> (กรุงเทพฯเดลิเมล์ 2456: 2)

จะเห็นว่า**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 ไม่ได้เป็นเพียงข่าวคราวเหมือนในดรุโณวาทเท่านั้น หากแต่เป็นปับลิกโอปิเนียลหรือความเห็นของมหาชน มีการนำเสนอความเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อราชการ ราษฎร และบ้านเมือง ทั้งนี้ ผู้วิจัยเรียกอาติเกอลในสมัยรัชกาลที่ 6 ว่า **“บทความวิพากษ์”**[4] เนื่องจากอาติเกอลสมัยดังกล่าว ไม่ใช่บทความทั่วไป หากแต่มีลักษณะเฉพาะบางประการที่สอดรับกับบริบทสังคมในสมัยรัชกาลที่ 6

3.2.2 งานเขียนอธิบาย: เรื่องให้ความรู้และการอธิบายความ

งานเขียนอธิบาย เป็นคำที่มีปรากฏในพระราชกฤษฎีกาก่อตั้งวรรณคดีสโมสรเมื่อ พ.ศ. 2457 ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 6 ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2458 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงการคัดเลือกหนังสือที่ควรจัดเป็น “แคล์สิค” หนึ่งในนั้นคือ หนังสือประเภท “อธิบาย” และหนังสือที่ควรได้รับการยกย่องขึ้น

---

[4] “บทความวิพากษ์” เป็นคำที่ผู้วิจัยตั้งขึ้นใหม่ โดยประยุกต์จากข้อมูลในงานวิจัยของน้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล (น้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล, “ความซับซ้อนเรื่องประเภทกับข้อถกเถียงเรื่องความเป็น “นิราศ”,” **วารสารไทยศึกษา** 14, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 61-78.) ที่นำเสนอเกี่ยวกับความเป็นประเภทวรรณกรรมได้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ประเภทของวรรณกรรมเป็นสิ่งที่ “ถูกทำให้เกิดขึ้น” “ถูกให้ความหมาย” และ “ถูกนำมาใช้” ไม่ใช่ตัวบทที่มีและถูกค้นพบ เช่นเดียวกับบทความวิพากษ์ซึ่งเป็นตัวบทที่ถูกทำให้เกิดขึ้น ถูกให้ความหมาย และถูกนำมาใช้เช่นกัน ฉะนั้น คำเรียกชื่อตัวบทวรรณกรรมจึงไม่เกี่ยวข้องว่าจะต้องเป็นคำที่มีใช้มาก่อนหรือไม่ และมีปรากฏในตัวบทใดมาก่อน แต่เป็นตัวบทที่ผู้วิจัยทำให้เกิดขึ้น ให้ความหมาย และนำมาใช้

เป็นตัวอย่าง คือ พระราชพิธีสิบสองเดือน (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ 2557: 323) ทั้งนี้ เมื่อนำพระราชพิธีสิบสองเดือนมาพิจารณาตัวบทที่มีลักษณะเช่นเดียวหรือใกล้เคียงกับวรรณกรรมดังกล่าวที่มีมาก่อนหน้านี้ พบว่า งานเขียนในบางกอกรีคอร์เดอร์ หรือในหนังสือพิมพ์ฉบับต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะคล้ายคลึงกับพระราชพิธีสิบสองเดือน คือเป็นหนังสืออธิบาย เช่น เรื่อง “รูปหัวใจมนุษ” ในบางกอกรีคอร์เดอร์ ซึ่งเป็นงานเขียนที่มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งเรียกว่า บทความ

> ถ้าใคร่รู้ให้ประจักษ์, ก็ให้เอาหัวใจคนตายมาตัดเส้นทั้งปวงนี้ออก, เหลือเศศไว้ยาวๆ, แต่เส้นปอดนั้นอย่าตัดเลย. แล้วผูกที่ปากแผลเสียทุกเส้น, เว้นแต่เส้นใหญ่ที่มีชานลงไปห้องขวา. แล้วเอาขี้ผึ้งหลอมให้ลลาย, ใส่ศรีแดงลง, แล้วจึ่งเอาเครื่องสวนฉีดเข้าตามช่องชานข้างขวา. ขี้ผึ้งนั้นจะไหลไปเข้าห้องขวา, แล้วออกจากห้องขวาเข้าสู่ปอด, แล้วกลับมาจากปอดตามเส้นสามเส้นนั้นมาถึงชานข้างซ้าย, ไหลลงสู่ห้องข้างซ้าย. แล้วก็ออกจากห้องซ้ายโดยเส้นโลหิตใหญ่ศรีแดง, แยกไปตามเส้นที่แยกไปทั่วกายมีสี่เส้นนั้น. งดไว้ภอขี้ผึ้งแขง, ก็จะเหนสนัดชัดแท้.
>
> ...เมื่อมนุษยังมีชีวิตรอยู่นั้น, ในหัวใจ, แลเส้นโลหิตทั่วทั้งกาย, ไม่มีลมเลยสักหนิดหนึ่ง. ถ้าลมเข้าถึงหัวใจสักหนิดหนึ่ง, คนก็จะตาย. ถ้าผู้ใดสงไสยไม่เชื่อ, ก็ให้จับสัตวมาตัดเส้นโลหิตเส้นหนึ่ง, ชักออกมาให้ยาว, แล้วเอาเครื่องฉีด, ฉีดลมเข้าไปตามเส้นนั้น, บัดเดี๋ยวสัตวนั้นก็จะตาย...
>
> (หนังสือจดหมายเหตุฯ 2536: 134)

จากข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าแม้ในมุมมองของคนยุคปัจจุบันอาจมองได้ว่าเป็นบทความ แต่หากพิจารณาในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 และสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งยังไม่มีคำเรียกว่าบทความ น่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นงานเขียนอธิบายเช่นกัน เนื่องจากงานเขียนดังกล่าวไม่มีความเป็นข่าวคราว

หรือสถานการณ์ที่เป็นที่สนใจในปัจจุบัน ผู้เขียนให้ความรู้และอธิบายเกี่ยวกับระบบหัวใจของมนุษย์ โดยอาศัยการสืบสาวความรู้ และใช้เหตุผลในการแสดงความรู้นั้น

นอกจากนั้น สมัยรัชกาลที่ 5 หนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่น วชิรญาณ มีปรากฏใช้คำว่า เรื่องเล่าความ และเรื่องแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นลักษณะของงานเขียนอธิบาย ก่อนมีคำว่าหนังสืออธิบายในสมัยรัชกาลที่ 6 ผู้วิจัยเห็นว่าพระราชพิธีสิบสองเดือนซึ่งเป็นวรรณกรรมในวชิรญาณสมัยรัชกาลที่ 5 ก็อาจเป็นเรื่องเล่าความหรือเรื่องแสดงความคิดความเห็น หรือทั้งสองรูปแบบรวมกันก็เป็นได้

เรื่องเล่าความ

เรื่องลักษณอย่างนี้ **ประสงค์ที่เรียบเรียงกล่าวถึงการอย่างหนึ่งอย่างไรที่มีอยู่หรือเคยมีมาแล้ว และผู้เรียบเรียงอยู่เข้าใจอย่างชัดเจน คิดเห็นว่าคนอื่นจะยังไม่เข้าใจถ้วนถี่ จึงเรียบเรียงเป็นเรื่องเล่าให้เขาฟัง ไม่ต้องกล่าวความคิดเห็นอย่างใดก็ได้** ถ้าจะว่าด้วยวิธีทำการ ก็ต้องเล่าลักษณการนั้นเราทำอย่างนั้นๆ ได้ประโยชน์อย่างนั้นๆ และมีที่ได้ทางเสียตรงนั้นๆ ถ้าจะว่าด้วยการค้าขายอย่างใดก็ต้องเล่าตั้งแต่วิธีที่ลงทุนรอน และวิธีค้าขายทั้งประโยชน์ได้ประโยชน์เสียในการนั้น ถ้าจะว่าด้วยประเทศหรือสิ่งของที่ได้ไปเห็น อย่างเช่นไปเมืองพม่า หรือเรื่องภูเขาทองที่ได้ลงพิมพ์มาแล้วเปนต้น ก็ต้องเล่าถึงที่ถึงสิ่งของชี้แจงความรู้ แลประโยชน์ได้เสียของสิ่งนั้นๆ ตามสมควร เมื่อจะว่าโดยย่อก็แต่งเหมือนกับเล่าอะไรให้กันฟัง จะยากแต่ที่ต้องเล่าให้ถูกต้องตามจริง ถ้าผู้ที่มิได้เกี่ยวข้องมากับการที่ประสงค์จะเล่าเรื่องอันใดลงวชิรญาณก็ต้องเปนธุระสืบสาวให้ได้แน่นอนเสียก่อนเท่านั้น แต่กระบวนเรื่องในลักษณนี้เรียบเรียงง่ายกว่าลักษณความคิดความเห็นอย่างที่ว่ามาแล้ว ราคาจะได้ไม่สู้มากน้อยกว่ากันนัก (เน้นโดยผู้วิจัย)

(วชิรญาณวิเศษ 2555: 6: 113)

เรื่องแสดงความคิดความเห็น

เรื่องชนิดนี้ผู้เรียบเรียงต้องอาไศรยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นว่าคนทั้งหลายจะยังมิได้คิดเห็นหรือเหตุที่คนทั้งหลายเห็นเกี่ยงแย่งกัน เช่นกับที่ว่า “จะใช้ลูกจ้างดีหรือใช้ทาสดี” นี้เปนต้น ความเห็นของผู้เรียบเรียงอย่างไร ก็เรียบเรียงอธิบายโดยโวหาร **ชักเหตุผลที่ผู้เรียบเรียงคิดเห็นตลอดทุกกระทงความ โดยความประสงค์ที่จะให้ผู้อ่านเห็นด้วยอย่างนั้นเปนที่ตั้ง** เรื่องลักษณอย่างนี้ย่อมเปนประโยชน์ที่จะชักนำความคิดความเห็นของคนทั้งปวงให้วินิจฉัยหาทางที่ถูกแท้จริง เมื่อจะกล่าวโดยย่อก็เหมือนเปนที่ปฤกษาของคนทั้งหลาย ซึ่งจะคิดการงานสิ่งใดๆ ก็ตาม เมื่อมาถึงข้อความที่เกี่ยวด้วยเรื่องนี้ก็จะได้เปนที่อ้างว่า ในข้อนี้ผู้นั้นๆ เขาได้คิดเห็นอย่างนั้นๆ แลลงพิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณแล้ว **ถ้าหากว่าเรื่องความเห็นอย่างใดที่มีผู้ลงพิมพ์ไปยังบกพร่อง หรือไม่ถูกต้องตามความจริง จะเรียบเรียงเรื่องมาคัดค้านความเห็นของผู้นั้น ชี้แจงความเห็นของผู้เรียบเรียงตามทางที่คิดเห็นว่าถูกว่าจริงก็ได้** คำคัดค้านเช่นนี้ก็ย่อมจะเปนประโยชน์ เปนที่ปฤกษาแลเปนทางวินิจฉัยของผู้อื่นที่ได้อ่านเหมือนกัน การที่เรียบเรียงเรื่องลักษณอย่างนี้ อยู่ข้างยากกว่าเรื่องลักษณอย่างอื่นๆ สักหน่อยหนึ่ง เพราะต้องอาไศรยใช้ความคิดค้นหาพยานในข้อที่จะรับรองความเห็นของผู้เรียบเรียง หรือจะคัดค้านความเห็นของผู้อื่น... (เน้นโดยผู้วิจัย)

(วชิรญาณวิเศษ 2555: 6: 113)

หากพิจารณาจากคำอธิบายของเรื่องเล่าความ จะเห็นว่าเป็นการเรียบเรียงเรื่องราวและสืบสาวความและนำมาเล่าเรื่อง เช่น เรื่องปลาบึก การทำดอกไม้ไฟ

ส่วนเรื่องแสดงความคิดความเห็น หากพิจารณาจากคำอธิบายข้างต้น พบว่าต้องมีความเห็นของผู้เขียนและให้เหตุผลถึงความเห็น

นั้น เช่น ความเห็นเรื่องการใช้ทาสหรือลูกจ้าง ซึ่งผู้เขียนอาจแสดงความเห็น เช่น เห็นด้วยกับการใช้ลูกจ้างมากกว่าทาส จากนั้นให้เหตุผลประกอบว่าเหตุใดจึงควรใช้ลูกจ้างมากกว่าทาส

ข้อน่าสังเกตประการหนึ่ง คือ ทั้งเรื่องเล่าความและเรื่องแสดงความคิดความเห็น สามารถเล่าหรือแสดงความเห็นได้ทุกเรื่องทุกประเด็น เช่น เรื่องสิ่งประดิษฐ์ เรื่องเล่าการเดินทาง หรือเรื่องอื่นๆ ในสังคม โดยไม่มีความเป็นข่าวหรือเหตุการณ์ที่เป็นที่สนใจในปัจจุบัน ตลอดจนไม่ใช่สิ่งที่เป็นความเห็นของมหาชนเหมือนอาติเกอล

3.3 เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดของอาติเกอลและงานเขียนอธิบาย

การวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดของ**อาติเกอล**และ**งานเขียนอธิบาย**จะช่วยจำแนกความแตกต่างระหว่างงานเขียนทั้งสองประเภทดังกล่าวได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาตามลำดับ ดังนี้ ประการแรก ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษาด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดใน**อาติเกอล** จากนั้นจะนำเสนอผลการศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดใน**งานเขียนอธิบาย** ดังนี้

3.3.1 เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดในอาติเกอล

3.3.1.1 เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดในอาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5

ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยพบว่าอาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 มักมีลักษณะของ “การบอกข่าว” อย่างไรก็ตาม ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีมีอาติเกอลจำนวนหนึ่งที่วิเคราะห์หรือกล่าวถึงปัญหาในสังคมสยาม และนำเสนอความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของข้าราชการซึ่งจะทำให้ราษฎรได้รับความเสียหายอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อยมาก ขณะที่ในหนังสือพิมพ์ของคนไทยมักไม่พบอาติเกอลที่มีเนื้อหาดังกล่าว ตัวอย่างเรื่อง “ว่าด้วยหวยถั่วโป” ในจดหมายเหตุ

สยามไสมย มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับทุกข์สุขของราษฎรและการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ

> ...**ประเทศสยามทุกวันนี้ มีภาษีให้โทษแก่ราษฎร คือหวยถั่วโป**ตามบันดาราษฎรในกรุงนอกกรุง ที่ไม่ได้ถือคฤษสาศนาจะต้องหาเงินมาส่งให้แก่หวยถั่วโป... กับอีกอย่างหนึ่งคนในกรุงสยามไม่ใคร่จะสามะคีต่อกันมีแต่อิจฉากันเปนต้น **ขุนนางเจ้านายก็ไม่ช่วยกันคิดอ่านบำรุงราษฎร ตัดหวยถั่วโปลง**คิดเงินเอากับราษฎร คลสิบบาทเรียงตัวคน อย่าให้น้อยให้มาก ราษฎรก็ไม่มีความเสียใจ เอาเงินอันนี้มาใช้แทนหวยถั่วโป ครบปีต้องชำระเงินเสร็จอย่าให้เกี่ยวข้อง อย่าให้เจ้าพนักงานปิดบังไว้ได้...(เน้นโดยผู้วิจัย)
>
> (จดหมายเหตุสยามไสมย 2548: 4: 91)

น่าสนใจว่าในสมัยรัชกาลที่ 4 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีบทความที่เสนอความสำคัญของราษฎร มีแนวคิดว่าผู้ปกครองประเทศต้องดูแลราษฎรให้ได้รับความผาสุก ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนำการปกครองในอดีตมาปรับใช้กับระบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้ข้าราชการดูแลประชาชน

> ...ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าความมุ่งหมายของการปกครองทั้งอย่างใหม่และอย่างเก่าก็อยู่ในจะให้ **"บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข"** ด้วยกัน... **ความคิดที่ว่าจะให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข** ต้องจัดการทำนุบำรุงในเวลาบ้านเมืองเป็นปกติเป็นคติที่เกิดขึ้นใหม่ **ดูเหมือนจะเริ่มขึ้นแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และมาถือเป็นข้อสำคัญในรัฏฐาภิปาลโนบายต่อรัชกาลที่ 5** สืบมา... (เน้นโดยผู้วิจัย)
>
> (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2543: 54)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีแนวคิดดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แต่กลับไม่ค่อยพบอาติเกอลเชิงการเมือง

ในหนังสือพิมพ์ของคนไทย หากแต่พบอยู่บ้างในหนังสือพิมพ์ของชาวต่างชาติ ทั้งนี้ น่าจะมีสาเหตุเช่นเดียวกับที่มีปรากฏในพระราชกฤษฎีกาก่อตั้งวรรณคดีสโมสร มาตรา 8 สมัยรัชกาลที่ 6 กล่าวคือ เนื่องจากเป็นงานเขียนที่ “สร้างความรำคาญแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

ด้านกลวิธีการนำเสนอความคิด เนื่องจากอาติเกอลจำนวนหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 มักมีลักษณะของการบอกข่าว นอกจากนั้น อาติเกอลที่มีลักษณะของการแสดงความเห็นในข่าวยังเป็นการแสดงความเห็นตรงไปตรงมา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงไม่สามารถวิเคราะห์กลวิธีทางวรรณศิลป์หรือกลวิธีการนำเสนอความคิดในอาติเกอลสมัยดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

3.3.1.2 เนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิดในอาติเกอลสมัยรัชกาลที่ 6

> นับแต่ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นต้นมา ความเชื่อมั่นของราษฎรในพระบรมราโชบายดังว่ามาข้างต้น ดูบางเบาลงมาก **เกิดมีความเห็นว่าทำอย่างนั้นจะดีกว่า อย่างนี้จะดีกว่า ทำอย่างนั้นเป็นการเดือดร้อนแก่ราษฎรอย่างนี้เป็นประโยชน์แก่ราษฎร ความคิดดังนี้มีแพร่หลาย ก็เนื่องจากราษฎรมีความรู้มากขึ้น โดยที่ได้ทรงพระมหากรุณาจัดการศึกษาให้เจริญขึ้นโดยเร็วพลัน ผิดกว่าแต่ก่อนมาก** (เน้นโดยผู้วิจัย)
>
> (หนังสือกราบบังคมทูลในสมเด็จฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ 2454, อ้างถึงใน มัทนา เกษกมล 2517: 84)

ข้อความข้างต้นมาจากหนังสือกราบบังคมทูลในสมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงมีไปยังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2454 สะท้อนว่านับแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีราษฎรสนใจและมีความเห็นเกี่ยวกับปัญหาในบ้านเมืองว่าสิ่งที่รัฐบาลทำจะเป็น

ประโยชน์หรือเดือดร้อนแก่ราษฎร บรรยากาศดังกล่าวแพร่หลายอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งส่งผลต่อเนื้อหาของ**อาติเกอล**ในหนังสือพิมพ์ซึ่งมุ่งนำเสนอปัญหาและการถกเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้เป็นประโยชน์กับราษฎรและบ้านเมืองมากที่สุด

ผู้วิจัยพบว่า ใน**ด้านเนื้อหา** มีการนำเสนอด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประเด็นหรือปัญหาในสังคมขณะนั้น หรือมีความเป็นข่าวคราวในงานเขียนด้วย เช่น เรื่อง “คนไทยมั่งมีหรือจน?” ในหนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ ฉบับวันเสาร์ที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2464

> ...คนไทยเราจนเพราะอะไร? สรรพสิ่งต่างๆในพื้นประเทศก็อาจหาได้, อาจทำได้แทบทุกสิ่งทุกอย่างดังนี้ เหตุใดจึงต้องพากันจน ถ้าจะตอบย่อๆก็คือเปนเพราะขาดความพากเพียร **ขาดความอุปการจากผู้ที่อาจอุปการได้นั่นเอง**...
>
> ...แบงก์ต่างประเทศจะต้องการเงินให้แก่ลูกค้า รัฐบาลก็ขึ้นราคาทองปอนด์ แลแลกเงินสยามให้ อันเปนการอุปการเขาโดยตรง **ส่วนคนไทยเราที่เปนช่าง, ที่เปนพ่อค้าพาณิชย์ ถึงจะพอมีอยู่บ้างก็ยังหาได้ปรากฏว่า รัฐบาลได้อุปการะให้มีหน้ามีตาเลยสักแห่งเดียว** จริงอยู่คนไทยยังอ่อนต่อการงาน ทำการต่างๆให้เหมือนชาวต่างประเทศจริงๆยังไม่ได้ แต่ก็ทำพอใช้ได้แล้ว...
>
> (สยามราษฎร์ 2464: 3)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นประเด็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่า**อาติเกอล**ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรและการบริหารจัดการของรัฐบาล ซึ่งเป็นการเสนอและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นที่สนใจขณะนั้น ตลอดจนวิพากษ์การทำงานหรือนโยบายของรัฐบาลเพื่อให้ฝ่ายบริหารประเทศแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้น

ด้านกลวิธีการนำเสนอความคิด พบกลวิธีที่ใช้อย่างโดดเด่นใน**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 ได้แก่ การเสียดสีเชิงการเมือง (political satire) และการเปรียบเทียบสถานการณ์ในสยามกับต่างประเทศ

การเสียดสีเชิงการเมือง (political satire) (Copeland 1993: 201) เป็นกลวิธีที่ใช้อย่างเด่นชัดและแพร่หลายใน**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 สัมพันธ์กับบริบทในสมัยดังกล่าวที่คนรุ่นใหม่เริ่มสนใจปัญหาบ้านเมืองและการเมืองในสยามมากขึ้น ทั้งนี้ การเสียดสีเชิงการเมืองต่างจากการเสียดสีทั่วไปที่หมายถึงอาการว่ากระทบกระเทียบเหน็บแนม (ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 1226) กล่าวคือ เป็นการเสียดสีด้วยเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐหรืออำนาจรัฐ การเสียดสีเชิงการเมืองจะมุ่งเน้นไปที่การวิพากษ์หรือเสียดสีนักการเมือง นโยบาย หรือพรรคการเมือง (Buranasamut 2020: 15) ด้วยการหลอมรวมกลวิธี เช่น การใช้ถ้อยคำแฝงนัย แสดงความก้าวร้าว การทำให้ขัน หรือการตัดสิน เพื่อโจมตีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการเมืองหรือเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคม (Holbert 2014: 4, อ้างถึงใน Buranasamut 2020: 16) การเสียดสีดังกล่าวทำให้ผู้อ่านหันมาสนใจการเมืองมากขึ้น ทั้งยังส่งผลต่อมุมมองใหม่ในทางการเมือง (Colletta 2009, อ้างถึงใน Buranasamut 2020: 17) ทั้งนี้ การเสียดสีดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อพยายามเชื่อมช่องว่างที่ห่างกันระหว่างรัฐบาลกับราษฎร (Copeland 1993: 78)

สรุปแล้ว การเสียดสีเชิงการเมือง หมายถึง การว่ากล่าวกระทบกระเทียบเหน็บแนมด้วยเรื่องที่เกี่ยวกับรัฐหรืออำนาจรัฐ การเสียดสีเชิงการเมืองจะมุ่งเน้นไปที่การวิพากษ์หรือเสียดสีนักการเมือง นโยบาย หรือพรรคการเมือง โดยใช้กลวิธีต่างๆ เช่น การใช้ถ้อยคำแฝงนัย การกล่าวเกินจริง การใช้เรื่องเล่า การใช้ภาพล้อ เพื่อเพิ่มความตระหนักเกี่ยวกับข้อบกพร่องทางการเมือง สังคม หรือเรื่องส่วนบุคคล และแสดงถึงสภาวะวิกฤต/ปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

การใช้กลวิธีเสียดสีเชิงการเมืองใน**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 มักใช้เพื่อเสียดสี “ข้าราชการ” อย่างโดดเด่น เนื่องจาก

ข้าราชการเป็นผู้ที่ใช้อำนาจในการบริหารบ้านเมืองซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร การเสียดสีข้าราชการก็เพื่อให้ข้าราชการที่มีความประพฤติไม่ดีหรือทำหน้าที่บกพร่องกลับมาทำหน้าที่ให้เป็นประโยชน์กับราษฎรและบ้านเมือง สอดคล้องกับสถานการณ์ในสมัยดังกล่าวที่ราษฎรเริ่มมีความเห็นว่ารัฐบาลควรจะจัดการปัญหาอย่างไรเพื่อให้เป็นประโยชน์กับราษฎรและบ้านเมือง

ตัวอย่างการใช้กลวิธีเสียดสีเชิงการเมือง เช่น การเสียดสีข้าราชการที่ชอบวางอำนาจในอาติเกอลเรื่อง “สยามกับการกู้เงิน” ในหนังสือพิมพ์ปราบอธรรม ฉบับวันจันทร์ที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2467

> ...**ราษฎรพลเมืองหรือจะมีเสียง** ถ้าขืนมีก็ต้องเอามะพร้าวห้าวยัดปากกันเท่านั้น ความจริงมันเปนเช่นนี้ ฤษีผู้เขียนเรื่องในบางกอกการไตมส์เคยแนะนำให้นักการเมืองช่วยแก้ไข เรารู้สึกขอบบุญคุณฤษีเปนอันมาก แต่มีความเสียใจที่จะบอกกับฤษีว่า **นักการเมืองของไทยมีปากเสียเปล่าถึงจะคัดค้านอย่างไร ท่านคณะเสนาบดีสภาก็คงแกล้งทำหูดีเสีย ครั้นทักท้วงนักเข้าก็กลายเปนคนสู่รู้อวดดี ข้าเปนถึงเสนาบดีจะทำการเหลวไหลได้อย่างไร** อีกอักทึกทักก็โยนอ้ายมาตรา๕แห่งพระราชบัญญัติสมุดเอกสารมันจนด้วยเกล้าฯดังนี้แหละท่านฤษี ใช่ว่าจะพากันนิ่งเฉยเสียเมื่อไร บ้านเมืองของเราราษฎรคนไทยเปนพี่น้องของเรา เราคือพี่น้องกับคนไทยจะยอมให้แผ่นดินของไทยกลายเปนทะเลน้ำตาในอนาคตหาได้ไม่ แต่เมื่อกรรมบันดานให้**คณะเสนาบดีมีอำนาจมากมายเหลือเกินเช่นนี้แล้ว จงโปรดเห็นอกของนักการเมืองไทยบ้างเถิด**ท่านฤษี
>
> (ปราบอธรรม 2467: 66)

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนไม่ได้ตั้งใจแสดงความเห็นใจข้าราชการ หากแต่เสียดสีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีอำนาจ ไม่ฟังเสียงของผู้น้อยและราษฎร เช่น การใช้ประโยคว่า “ครั้นทักท้วงนักเข้าก็กลาย

เปนคนสู่รู้อวดดี” ผู้เขียนไม่ได้ต้องการให้เสนาบดีประพฤติเช่นนั้น หากแต่ต้องการให้เสนาบดีรับฟังผู้น้อย หรือ “จงโปรดเห็นอกของนักการเมืองไทยบ้างเถิด” ก็ไม่ใช่ความเห็นใจนักการเมือง แต่เป็นการเสียดสีถึงข้าราชการที่ไม่สามารถใช้เสียงของตนเองเพื่อราษฎรได้

กลวิธีเปรียบเทียบสถานการณ์ในสยามกับต่างประเทศ เป็นอีกกลวิธีที่มีใช้อย่างโดดเด่นใน**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 เนื่องจากสมัยดังกล่าวสถานการณ์การเมืองและเศรษฐกิจโลกมีความผันผวนและมีอิทธิพลต่อสถานการณ์ในสยาม การใช้กลวิธีดังกล่าวเพื่อให้รัฐบาลหรือคนไทยดูนโยบายหรือการดำเนินงานของต่างชาติเป็นตัวอย่าง จะได้ปฏิบัติตามหรือเลี่ยงการปฏิบัติ เช่น อาติเกอล “คนไทยจงลืมตาเถิด” ใน**ธรรมานุสร**

> ...**ชนชาวญี่ปุ่น**เปนชาติที่ถือตัวแลกวดขันในเรื่องสินค้ายิ่งนัก สินค้าใดของสิ่งใดที่ประเทศบ้านเมืองเขาทำได้เองแล้ว พวกเขาก็ยกย่องสรรเสริญพยายามทำความแพร่หลายกันอย่างจริงจัง จะเห็นได้จาก**ห้างร้านขายของคนชาวญี่ปุ่นในพระนคร** ว่าสิ่งของขายจำหน่ายในร้านห้างจะมีสินค้ายี่ปุ่นตั้ง ๙๐ เปอร์เซนต์ **ส่วนห้างร้านของไทย**บ้างเล่ามีของต่างประเทศตั้ง ๙๐ เปอร์เซนต์ ตรงกันข้ามเช่นนี้ ก็ออกจะเปนของแปลกอยู่ ถึงสิ่งของที่ทำขึ้นโดยฝีมือคนไทยในเมืองไทยได้เอง ก็คิดกำไรมากเกินส่วน แล้วก็ตะโกนลอยๆ “เชิญอุดหนุนไทย!ๆ!” แต่ไทยขูดเลือดเนื้ออย่างซิบๆ ก็ไทยคนใดเล่าจะยินดีอุดหนุน?
>
> (ธรรมานุสร ม.ป.ป.: 2)

ตัวอย่างข้างต้น ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับสินค้าที่ผลิตในประเทศตนเอง แม้มาตั้งร้านขายของในสยามก็ขายสินค้าที่ผลิตจากประเทศญี่ปุ่นเป็นหลัก ขณะที่ห้างของชาวสยามเน้นขายสินค้าที่นำเข้าจากต่างประเทศแทนการขายสินค้าที่คนไทยผลิตเอง ทั้งยังขายสินค้าไทยใน

ราคาแพง ประเด็นข้างต้นนี้มีผู้เขียนจำนวนหนึ่งเห็นว่ารัฐบาลควรมีนโยบายให้คนไทยใช้สินค้าไทย เช่นเดียวกับที่คนไทยควรอุดหนุนสินค้าไทยมากกว่าสินค้าต่างประเทศ

3.3.2 งานเขียนอธิบายสมัยรัชกาลที่ 4 และสมัยรัชกาลที่ 5

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้มิชชันนารีจะเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์และมีการนำเสนอข่าวสารบ้านเมืองในสยามบ้างแล้ว แต่เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสือ ชนชั้นนำไทยจึงเป็นกลุ่มคนที่รับข้อมูลจากหนังสือพิมพ์เป็นหลัก เช่นเดียวกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากมิชชันนารีแล้ว ยังคงมีเพียงชนชั้นนำไทยเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ ด้วยเหตุนี้ ชนชั้นนำไทยจึงพยายามควบคุมองค์ความรู้ในสังคมไทย (บุญพิสิฐ ศรีหงส์ 2556: 115-116) ด้วยการนำเสนอหนังสือดีมีประโยชน์ในพื้นที่หนังสือพิมพ์ตามนิยามของพวกเขา เช่น พระราชนิพนธ์ วรรณกรรมในอดีต ส่งผลให้เนื้อหาของงานเขียนอธิบายมักเป็นเรื่องที่ให้ความรู้ หากแต่หลัง พ.ศ.2440 เริ่มมีเรื่องบ้านเมืองหรือเชิงการเมืองในหนังสือพิมพ์ของคนไทย เนื่องจากอิทธิพลด้านการศึกษาและความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการการพิมพ์ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

3.3.2.1 งานเขียนอธิบายสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2440

ด้านเนื้อหา ผลการศึกษาพบว่ามีการนำเสนอเรื่องศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตก เนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2440 เป็นระยะแรกที่สังคมไทยเพิ่งรับอิทธิพลตะวันตก มิชชันนารีที่เข้ามาในสยามล้วนมีจุดประสงค์เพื่อเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และวิทยาการความรู้สมัยใหม่ของตะวันตก ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาในงานเขียนอธิบายจึงมักเป็นเรื่องดังกล่าว

นอกจากนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อน พ.ศ. 2440 พบว่า ชนชั้นนำไทยเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ เนื้อหาของงานเขียนอธิบายจึงเป็นเรื่องในเชิงวัฒนธรรม และความรู้สมัยใหม่แบบตะวันตก ไม่มีปรากฏงานเขียนในเชิงการเมือง เนื่องจากเรื่องเชิงการเมืองเป็นสิ่งที่ “สร้างความ

รำคาญแก่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

ตัวอย่างงานเขียนอธิบาย เช่น เรื่อง “จะใช้ทาษดีหรือใช้ลูกจ้างดี” ในวชิรญาณ

> เนื้อความที่กล่าวมานี้พอแลเห็นได้ว่า ที่ใช้ทาษทำการไม่ได้ดีเหมือนใช้ลูกจ้างนั้น มิใช่เปนเพราะตัวคนมันไม่ดีเปนเพราะประเพณีที่ใช้อย่างทาษไม่ดีเท่านั้น เพราะเช่นนั้นการบ้านเรือนที่ผู้เปนนายจะหาความศุขสบายจริงๆแล้ว สู้ใช้ลูกจ้างไม่ได้เลย มีที่ขัดข้องอยู่อย่างเดียวแต่ที่ต้องใช้เงินเปลืองขึ้น ต่อผู้มีทรัพย์สมบัติแลทางได้บริบูรณ์พอจะจับจ่ายจึ่งจะทำได้ ถ้าเปนคนอัตคัดก็อย่าเพ่อทำบ้านอย่างข้าพเจ้าคิดก็แล้วกัน
>
> (วชิรญาณวิเศษ 2555: 6: 42)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นงานเขียนแสดงความเห็นเกี่ยวกับการเป็นทาสและการจ้างลูกจ้างทำงาน จะเห็นว่าแม้เรื่องทาสจะเป็นประเด็นที่มีกล่าวถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่พบว่าไม่มีประเด็นเกี่ยวกับรัฐบาล และทุกข์สุขของราษฎรแต่อย่างใด แตกต่างจากอาติเกอลที่ต้องมีเรื่องรัฐบาลและประโยชน์ของราษฎรและบ้านเมือง

ด้านกลวิธีการนำเสนอความคิด พบว่า มักใช้กลวิธีเปรียบเทียบโดยนำตะวันตกมาเทียบกับสยามเพื่อเสนอความเหนือกว่าของวัฒนธรรมตะวันตก และกลวิธีถาม-ตอบเพื่ออธิบายขยายความความรู้

กลวิธีเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบว่ามีการเปรียบเทียบระหว่างศาสนาคริสต์กับศาสนาพุทธอย่างโดดเด่น ทั้งนี้ อาจเนื่องจากมิชชันนารีตั้งใจเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในสังคมไทย ขณะที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่ได้ยอมรับนับถือหรือศรัทธาศาสนาคริสต์ ด้วยเหตุนี้ มิชชันนารีจึงพยายามโน้มน้าวให้คนไทยศรัทธาศาสนาคริสต์ ด้วยการแสดงให้เห็นว่าศาสนาคริสต์เหนือกว่าศาสนาพุทธ เช่นเดียวกันกับที่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธจะนำเสนอว่าศาสนาพุทธดีกว่าศาสนาคริสต์ ด้วยการเปรียบเทียบศาสนาทั้งสอง

และอธิบายขยายความถึงข้อดีและข้อเสียของแต่ละศาสนา เช่น เรื่อง “คำตอบท่านผู้สรรเสริญพุทธสาศนา” ในบางกอกรีคอร์เดอร์

> ๏ ข้อที่ท่านถามว่า, ก็มีความสว่างอะไรเล่าไปสร่องให้เขามีความจำเริญด้วย. ข้าพเจ้าขอตอบว่า, เปนสว่างที่ออกมาจากพระคัมภีร์ที่เรียกว่าใบเบ๊ล, ที่พระเยซูได้โปรดประทานให้นั้น. เหมือนอย่าง**ความมืดในแผ่นดินไทยเกิดมาจากพระคำภีร์พุทธสาศนา, ได้จับเอาคนทั้งปวงในแผ่นดินไทย. บิดามารดาของคนทั้งปวงในประเทศยูรบ, ได้สว่างใจเพราะคัมภีร์คฤษสาศนา**. สำนักนิ์อาจาริย์เด็ก, แลผู้ใหญ่ทั้งปวงทั่วไปในประเทศยูรบเปนคฤษเตียนทั้งสิ้น. ในพวกครูเหล่านั้น, หามีผู้ใดที่จะยอมให้คนอื่นๆเข้าใจว่า, ตัวอยู่นอกสาศนาพระเยซูไม่. ถ้าใน ๑๐๐๐คน จะมีสักคนหนึ่งที่ไม่ถือในคฤษสาศนา, แม้นเขามีวิชาการความรู้รุ่งเรืองเหมือนกันกับพวกที่ถือคฤษสาศนา, ก็ควรที่จะเข้าใจว่า, เปนเพราะ**สว่างที่สร่องออกมาจากสำนักนิ์อาจาริย์ที่เปนคฤษเตียนนั้น. ดุจคนหนุ่มที่เปนชาวประเทศสยาม, ได้ออกไปเรียนหนังสือในสำนักนิ์อาจาริย์ใหญ่ที่เมืองลอนดอน, อุษ่าห์มีความเพียนเรียนไนสว่างคฤษเตียนนั้นสิบปี, ได้วิชาการความรู้รุ่งเรืองมาก, แต่หาสัทธาในคฤษสาศนาใม่. แล้วก็กลับมายังกรุงเทพฯ, สำแดงวิชาการต่างๆมากกว่าคนที่ได้สึกษาในสำนักนิ์พุทธสาศนามาก. ความรู้แลรุ่งเรืองในใจคนนั้น, เกิดมาแต่ไหนเล่า. มิควรที่จะว่าเกิดมาแต่คฤษสาศนาฤๅ**. (เน้นโดยผู้วิจัย)
>
> (หนังสือจดหมายเหตุฯ 2536: 230-231)

ผู้เขียนเปรียบศาสนาคริสต์กับ “ความสว่าง” และ “ความรุ่งเรือง” ขณะที่เปรียบศาสนาพุทธกับ “ความมืด” ความมืดที่รอให้แสงสว่างเช่นศาสนาคริสต์เข้ามาสาดส่อง จะเห็นว่าผู้เขียนแสดงความเหนือกว่าของศาสนาคริสต์ด้วยการผูกโยงเข้ากับความรู้วิทยาการต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งแสงสว่างและความเจริญรุ่งเรืองให้กับผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ในแง่มุม

นี้ ศาสนาคริสต์จึงไม่ได้เป็นเพียงคำสอนด้านศาสนา แต่การนับถือศาสนาคริสต์สะท้อนถึงความเจริญรุ่งเรืองของทั้งผู้นับถือและบ้านเมืองด้วย

กลวิธีถาม-ตอบ เป็นกระบวนการถามคำถาม หรือการตั้งประเด็นปัญหาเพื่อให้มีการอรรถาธิบายตีความหรือขยายความตอบปัญหานั้น รวมถึงชี้แจง แก้ไข อรรถาธิบายเรื่องราวต่างๆ โดยมีจุดมุ่งหมายในการสร้างความกระจ่างในปัญหาหรือหัวข้อนั้นๆ (พิสิทธิ์ กอบบุญ 2548: 11) กลวิธีดังกล่าวมีใช้ในงานเขียนอธิบายสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงช่วง พ.ศ. 2440 อย่างโดดเด่น ทั้งนี้ อาจเนื่องจากเป็นรูปแบบในการแต่งหนังสือที่ได้รับความนิยมขณะนั้น ดังที่พบในหนังสือด้านพุทธศาสนา รวมถึงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่างการใช้กลวิธีถาม-ตอบ เช่น เรื่อง “คัมภีร์แพทย์สาศตร์ว่าด้วยเรื่องอะไร” ในสยามประเภท หนังสือพิมพ์ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ ซึ่งเป็นการถาม-ตอบความรู้ทางการแพทย์

> ข้อ ๓๑ – นายชายบุตร**ถามว่า** แพทย์สาศตร์นั้นว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง? นายกุหลาบบิดา**ตอบว่า**ตำราแพทย์สาศตร์นี้ว่าด้วยเรื่องโรคนิทาน, คัมภีร์ชะวะดาร, แลคัมภีร์ประฐมจินดา...คัมภีร์สำแดงหมายให้รู้สรรพคุณพฤกษาชาติ เปนการอาจแก้พิศม์ไข้ได้ต่างๆทั้งชำนิชำนาญในการตำหรับจัตุธาตุ สามารถเข้าใจตรวจปัตถวีธาตุ อาโปธาตุ, เตโชธาตุ, วาโยธาตุ, ด้วยธาตุทั้งสี่นี้แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดจะปรกติหรือวิกาล จึ่งประกอปร์โอสถรักษาพยาบาลบำรุงธาตุทั้งสี่เปนต้น ให้พ้นอำนาจโรคาพาธได้แล้วก็นับว่าเปนแพทย์วิเศษ แลมีตำราดูไข้จะเปนจะตาย...
>
> (สยามประเภท 2440: 1: 171)

ตัวอย่างที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าเป็นการเปรียบเทียบด้วยเรื่องศาสนา และการอธิบายขยายความเกี่ยวกับความรู้ ด้านกลวิธีเปรียบเทียบในงานเขียนอธิบายมักเน้นเปรียบเทียบเรื่องศาสนาหรือ

วิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตก ขณะที่**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 มักไม่มีปรากฏเปรียบเทียบเรื่องศาสนา หากแต่เป็นการเปรียบเทียบด้วยเรื่องที่เป็นประเด็นในสังคมขณะนั้น ทั้งยังเป็นการเปรียบเทียบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับราษฎร กล่าวคือ รัฐควรทำหรือไม่ควรทำสิ่งใดเพื่อเป็นประโยชน์กับราษฎร ส่วนกลวิธีถาม-ตอบเป็นกลวิธีที่ไม่มีปรากฏใน**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 อย่างเด่นชัด

3.3.2.2 งานเขียนอธิบายหลัง พ.ศ. 2440 ถึง พ.ศ. 2451

ผู้วิจัยพบข้อมูลจำนวนหนึ่งในสยามประเภท และตุลวิภาคพจนกิจ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของ ก.ศ.ร.กุหลาบ และเทียนวรรณ ตามลำดับ กล่าวคือ บทความในหนังสือพิมพ์ทั้งสองดังกล่าว มีส่วนหนึ่งที่เริ่มมีเนื้อหาในเชิงการเมือง แต่ยังไม่แพร่หลายเท่าไร ทั้งยังไม่ได้มีความเป็นข่าวคราวเช่นอาติเกอล ตลอดจนพบว่ามีการใช้กลวิธีนำเสนอความคิดอย่างโดดเด่นเพียงไม่กี่กลวิธีเช่นเดียวกับงานเขียนอธิบายสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2440 ด้วย

ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยพบว่า ยังคงมีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาวิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตก และขนบประเพณีอยู่ เช่น เรื่อง “คัมภีร์แพทย์สาศตร์ว่าด้วยเรื่องอะไร” ในสยามประเภท ทั้งนี้ เริ่มมีเรื่องเกี่ยวกับการปกครองสอดแทรกในหนังสือพิมพ์บ้าง เช่น เรื่อง “ว่าด้วยวิชาเล่นแต่กล่าวให้เจือประโยชน์” ในตุลวิภาคพจนกิจ

> ก็อันชาวตะวันตกคือประเทศยุโรปเปียน ย่อมดำริห์ก่อนเราเหนก่อนเราทำมาก่อนเรา ในกิจการบ้านเมืองเครื่องใช้เครื่องเล่นหรือราชการบ้านเมืองฝ่ายทหารแลพลเรือน เพราะฉนั้นเราจึ่งต้องพยายามดำเนินราชการตามความเจริญเขาบ้าง
>
> แท้จริงถ้าพวกเราเดินตามเขาได้ ไม่เลือกว่ากิจการอันใดอย่างใด คงเปนคุณตกในความดีความเจริญ ขอแต่อย่าให้พวกเราไปแยกทางเดินเสียเลย อุส่าห์เดินไปเถิดดีแล้วจะได้พอทัดเทียมแก่พวกเขา

ได้บ้างในการโลกย์

แต่จะอย่างไรก็ดี ในการเล่นทุกอย่างทุกประการที่มิใช่การจริง เรา**ขอให้พวกเราพิจารณาก่อนควรตามจึ่งตาม ไม่ควรตามก็อย่าให้ตามไปนัก** แต่การจริงของโลกย์ของธรรม ควรพวกเราต้องมีมานะตั้งใจเล่าเรียนศึกษาหาความรู้ประดับกายใจให้มากๆ จนพอใช้ให้ทันแก่ไสมยแลบุคคลที่สั่งสอนอยู่ในเวลานี้ เพื่อจะได้เปนเครื่องอาไสยเลี้ยงชีพดำรงกายแลชาติประเทศในระหว่างชีวิตเรา แลเพื่อจะได้เปนกำลังแก่ราชการบ้านเมือง แลบำรุงพระพุทธสาศนาอันเปนของหายากยิ่งที่จะมีได้ด้วย (เน้นโดยผู้วิจัย)

(ตุลวิภาคพจนกิจ 2445: 2: 379-380)

ตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าผู้เขียนให้ความสนใจเรื่องบ้านเมือง โดยเห็นว่าสยามควรเลือกนำข้อดีของตะวันตกมาปรับใช้ให้ “เหมาะสม” กับคนไทยและสังคมไทย หากแต่การเขียนในลักษณะดังกล่าวไม่มีความเป็น “ข่าวคราว” ในงานเขียน แต่เป็นการแสดงทัศนะว่าสยามควรเดินตามตะวันตกหรือไม่

ด้านกลวิธีการนำเสนอความคิด พบว่า ไม่แตกต่างจากงานเขียนอธิบายสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2440 กล่าวคือ มีการเปรียบเทียบระหว่างสยามกับตะวันตก และการใช้กลวิธีถาม-ตอบอย่างเด่นชัด ข้อน่าสังเกต คือ การเปรียบเทียบระหว่างสยามกับตะวันตกไม่ใช่เพื่อแสดงความเหนือกว่าของวัฒนธรรมตะวันตก หากแต่เป็นการเทียบเพื่อเสนอความดีงามของสยาม เช่น เรื่อง “ว่าด้วยสาศนาต่างๆคุณไม่เสมอกัน” ในตุลวิภาคพจนกิจ ซึ่งเสนอว่าศาสนาพุทธมีน้ำหนัก น่าเชื่อถือ กว่าศาสนาคริสต์

แต่เราเชื่อว่าพระยะโฮวาเปนธรรมอันหนึ่ง คืออสังคตะซึ่งเปนธรรมอันไม่มีต้นปลาย แลเหตุผลหรือปัจจัยเครื่องปรุงแต่ง เราเห็นว่าพระเยซูคือพระบุตรก็คือท่านที่เปนผู้ประเสริฐพระองค์หนึ่ง อันไม่ปรากฏความชั่วของท่านทั้งได้กระทำการปลาดอัศจรรย์ในรหว่าง

ชีวิตรของท่าน **แลเราเชื่อว่าครูผู้สอนสาศนาฝ่ายโรมันกัดธอลิกก็ดี โปรเตกซธัมก็ดี เข้าใจในพระแลคำสอนไม่ถูกต้องเอง แลทั้งคำสอนก็ไม่มีน้ำหนักแลปลาดจริงจัง เช่นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย** (เน้นโดยผู้วิจัย)

(ตุลวิภาคพจนกิจ 2445: 3: 654)

ส่วนตัวอย่างกลวิธีถาม-ตอบ เช่น เรื่อง "ว่าด้วยความระวัง" ในตุลวิภาคพจนกิจ ซึ่งเป็นการถาม-ตอบเรื่องบทบาทหน้าที่ของพระราชาที่สัมพันธ์กับทุกข์สุขของราษฎร

ถามว่า ความระวังของพระราชาอย่างไร

ตอบว่า ความระวังของพระราชาผู้เปนใหญ่จอมประเทศนั้นมีความพิศดารมากนัก แต่เราจะกล่าวย่อๆ สังเขปเล็กน้อยพอให้เข้าใจกันได้ คือ พระราชาต้องระวังรักษาพระองค์ พระไทยมิดำเนินผิดจากราชธรรม ๑๐ ประการได้ แลต้องระวังพระบรมวงศานุวงษ์แลเสนาบดีข้าราชการอย่าให้เปนกระบถแลคดโกง**ข่มเหงอาณาประชาราษฎรได้** แลต้องทรงระวังราษฎรในพระราชอาณาเขตร์อาณาจักร์ของพระองค์ว่าจะได้ความเดือดร้อนหรือศุขสำราณอยู่เพื่อทรงทราบตามที่เรากล่าวมาโดยย่อนี้ พระราชาผู้เปนใหญ่จอมประเทศ ต้องทรงระวังอยู่เสมอจะพลั้งเผลอมิได้ (เน้นโดยผู้วิจัย)

(ตุลวิภาคพจนกิจ 2449: 5: 1571)

ตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าเริ่มมีการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองประเทศกับราษฎรในงานเขียนอธิบาย ต่างจากงานเขียนอธิบายในระยะแรก คือ สมัยรัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2440 ที่มุ่งให้ความรู้เรื่องต่างๆ มากกว่าการเสนอเรื่องบ้านเมือง ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นระยะที่คนไทยได้รับการศึกษามากขึ้น อีกทั้งการจัดพิมพ์หนังสือพิมพ์ยังสามารถทำได้อย่างรวดเร็วกว่ายุคก่อนหน้านี้ จึงทำให้คนไทยเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็ว

และแพร่หลายกว่าเดิมเช่นกัน กระทั่งนำมาสู่การรับรู้และสนใจปัญหาในบ้านเมือง

4. บทสรุป

จากการสำรวจวรรณกรรมประเภท “อาติเกอล” และ “งานเขียนอธิบาย” ในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ผู้วิจัยต้องการเสนอให้เห็นว่าในระยะแรก คือ สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ที่สังคมไทยมีงานเขียนที่เขียนเป็นความเรียงร้อยแก้วเชิงอธิบาย ซึ่งงานวิจัยจำนวนหนึ่งหรือตามความเข้าใจในปัจจุบันมักเรียกงานเขียนดังกล่าวว่า “บทความ” ทั้งสิ้น ทั้งที่ในสมัยนั้นมีงานเขียนที่เรียกว่า **“อาติเกอล”** และ **“งานเขียนอธิบาย”** ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกันทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอความคิด

บริบทสังคมการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งยังคงมีข้อจำกัดด้านการเผยแพร่สิ่งพิมพ์และคนไทยยังไม่ค่อยรู้หนังสือ มีส่วนสำคัญที่ทำให้บทความในหนังสือพิมพ์สมัยดังกล่าวมักเป็นเรื่องที่ให้ความรู้โดยเฉพาะด้านศาสนา วิทยาการสมัยใหม่ และขนบธรรมเนียมประเพณี ยังคงมีเนื้อหาเชิงการเมืองเป็นจำนวนน้อย

ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคนไทยมีการศึกษามากขึ้น การพิมพ์เจริญก้าวหน้าขึ้น ตลอดจนเกิดสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองในหลายประเทศ และเศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำ กอปรกับพระมหากษัตริย์ทรงมีส่วนร่วมในการแสดงทัศนะในพื้นที่หนังสือพิมพ์ ส่งผลให้เนื้อหาของบทความในหนังสือพิมพ์สมัยดังกล่าวขยายขอบเขตเป็นประเด็นปัญหาของประเทศชาติ ไม่ว่าจะด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นการวิพากษ์การทำงานของรัฐว่าควรต้องทำอะไรเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของราษฎรและประเทศชาติ

ผลการศึกษาลักษณะของ **“อาติเกอล”** และ **“งานเขียนอธิบาย”** สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อจำแนกให้เห็นความแตกต่างของงานเขียนทั้งสองประเภทดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า **อาติเกอล**เป็นงานเขียนที่มี “ข่าวคราว” หรือเหตุการณ์ปัจจุบันในงานเขียน ทั้งนี้ **อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะของการ “บอกข่าว” หรือแสดงความเห็นในข่าวตรงไปตรงมา ขณะที่**อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 มีเนื้อหาเป็นเรื่องเชิงการเมือง หรือเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการทำงานของรัฐและผลประโยชน์ของราษฎรและบ้านเมือง มีการวิพากษ์การทำงานของรัฐที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์ของราษฎรและบ้านเมืองอย่างชัดเจน **อาติเกอล**สมัยรัชกาลที่ 6 จะใช้กลวิธีโดดเด่นอยู่ 2 ประการ คือ การเสียดสีเชิงการเมือง และการเปรียบเทียบสถานการณ์ในสยามกับต่างประเทศ ส่วน**งานเขียนอธิบาย**ไม่มีความเป็นข่าวคราวในงานเขียน ทั้งยังไม่ใช่เรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของรัฐกับทุกข์สุขของราษฎรและบ้านเมือง เนื้อหาส่วนใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง พ.ศ. 2440 มักเป็นการแสดงความรู้หรือแสดงทัศนะในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะเรื่องศาสนา วิทยาการสมัยใหม่ของตะวันตกและขนบธรรมเนียมประเพณี อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าหลัง พ.ศ. 2440 ถึง พ.ศ. 2451 **งานเขียนอธิบาย**จำนวนหนึ่งโดยเฉพาะในหนังสือพิมพ์ของสามัญชนไทย เริ่มมีเนื้อหาในเชิงการเมือง แสดงความเห็นเกี่ยวกับประเทศชาติ แต่ยังไม่แพร่หลาย[5] ด้านกลวิธีการนำเสนอความคิด พบว่าสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 มักใช้การเปรียบเทียบระหว่างสยามกับตะวันตกและกลวิธีถาม-ตอบ

[5] งานเขียนส่วนใหญ่ของ ก.ศ.ร.กุหลาบและเทียนวรรณ มักมีรูปแบบเป็นงานเขียนอธิบาย อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยบทความบางฉบับของผู้เขียนทั้งสองมีประเด็นเชิงการเมืองบ้างแล้วซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าอาจคล้ายกับอาติเกอลในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ด้วยความที่ยังคงเป็นระยะแรกที่มีการเขียนในแนวดังกล่าว อีกทั้งบทความบางฉบับ แม้จะเป็นแนวการเมือง แต่ไม่มีความเป็นข่าวคราวในงานเขียนเหมือนอาติเกอล ผู้วิจัยจึงจัดประเด็นไว้ในงานเขียนอธิบาย แต่ก็ตั้งข้อสังเกตไว้ในที่นี้ว่า อาจมีบางบทความของผู้เขียนทั้งสองที่เรียกว่าอาติเกอลก็ได้

อาจกล่าวได้ว่า ความแตกต่างระหว่าง **“อาติเกอล”** กับ **“งานเขียนอธิบาย”** คือ **อาติเกอล**จะมีลักษณะของข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบันในงานเขียน และเป็นเรื่องการทำงานของรัฐกับทุกข์สุขของราษฎรและบ้านเมือง ขณะที่**งานเขียนอธิบาย** ไม่มีความเป็นข่าว และไม่ใช่เรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของรัฐกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร **งานเขียนอธิบาย**เป็นเรื่องที่มุ่งอธิบายให้ความรู้ ฉะนั้น เรื่องที่นำเสนอจึงมีหลากหลาย เช่น ความรู้ทางการแพทย์ สิ่งประดิษฐ์ต่างๆ

กล่าวโดยสรุป การสำรวจงานเขียนประเภท **“อาติเกอล”** และ **“งานเขียนอธิบาย”** ในหนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 น่าจะช่วยให้เห็นพัฒนาการของงานเขียนทั้งสองประเภทดังกล่าว ตลอดจนเข้าใจความแตกต่างของงานเขียนที่เรียกว่า *“บทความ”* ในหนังสือพิมพ์ในระยะแรกได้ชัดเจนมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จดหมายเหตุสยามไสมย (4 เล่ม), 2548. กรุงเทพฯ: สมาคมกิจวัฒนธรรม.

จันทิมา ศรีทองอินทร์, 2542. "การศึกษาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเภทบทความในหนังสือพิมพ์." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดรุโณวาท, 2512. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์แพร่การช่าง, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจเอก หม่อมเจ้ามนูญศิริ เกษมสันต์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 11 มิถุนายน.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, 2543. **นิทานโบราณคดี**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

ตุลวิภาคพจนกิจ เล่ม 2, 2445. ม.ป.ท.

ตุลวิภาคพจนกิจ เล่ม 3, 2445. ม.ป.ท.

ตุลวิภาคพจนกิจ เล่ม 5, 2449. ม.ป.ท.

ธนพงศ์ จิตต์สง่า, 2552. "วชิรญาณกับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำสยาม พ.ศ. 2427-2448." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนาพล ลิ่มอภิชาต และวริศา กิตติคุณเสรี, 2551. "ประวัติศาสตร์และการเมืองของวาทกรรม 'หนังสือดี'." **วารสารอ่าน** 1 (3): 39-60.

บุญพิสิฐ ศรีหงส์, 2556. "งานนิพนธ์ของ ก.ศ.ร.กุหลาบ: ชนชั้นนำและการสร้างองค์ความรู้ในสยามต้นยุคใหม่." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ประดับ จันทร์สุขศรี, 2521. "วิเคราะห์บทความในหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ พ.ศ. 2453-2466." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ประภา สังข์บุญลือ, 2522. "วิเคราะห์หนังสือดรุโณวาท." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิสิทธิ์ กอบบุญ, 2548. "ปุจฉา-วิสัชนา: กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทยพุทธศาสนา." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มัทนา เกษกมล, 2517. "การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2463)." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน, 2552. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

_____, 2556. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2557. "100 ปี วรรณคดีสโมสร." **วารสารราชบัณฑิตยสถาน** 39 (3): 317-338.

วชิรญาณวิเศษ (9 เล่ม), 2555. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ, มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.

ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว, 2543. "การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สยามประเภท สุนทโรวาทพิเศษ เล่ม 1, 2440. ม.ป.ท.

สยามประเภท สุนทโรวาทพิเศษ เล่ม 2, 2443. ม.ป.ท.

สุมาลี แก่นการ, 2548. "โลกทัศน์ของเทียนวรรณ." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

หนังสือจดหมายเหตุฯ, 2536. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย ฮุนตระกูล ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ 25 ธันวาคม.

อนันต์ชัย เลาหะพันธุ, 2530. "บางกอกรีคอร์เดอร์ฉบับรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2387-2388 เอกสารที่ยังไม่สูญหาย." **ศิลปวัฒนธรรม** 8 (4): 88-94.

อำไพ จันทร์จิระ, 2515. "ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Buranasamut C., 2020. "Political satire: The concept and impact on people's attitude." Individual study. Bachelor of Arts Program in Journalism (Mass Media Studies) English Program, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University.

Copeland M. P., 1993. "Contested nationalism and the 1932 overthrow of the absolute monarchy in Siam." Doctoral dissertation. The degree of Doctor of Philosophy, Australian National University.

Gove P. B. & Webster N., 1966. **Webster's third new international dictionary of the English language: Unabridged with seven language dictionary**. Chicago: Encyclopaedia Britannica.

Guralnik D. B., 1975. **Webster's new world dictionary of the American language**. Cleveland: Collins & World Publishing Co. Inc.

Morner K., 1991. **NTC's dictionary of literary terms**. Illinois: National Textbook Co.

Quinn E., 2006. **A dictionary of literary and thematic terms**. New York: Checkmark Books.

Shipley J. T., 1953. **Dictionary of world literature**. New Jersey: Littlefield, Adams & Co. Totowa.

The new Encyclopaedia Britannica Vol 4, 2003. Chicago: Encyclopaedia Britannica.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

กรุงเทพฯเดลิเมล์, 2456. ค้นเมื่อ 28 มกราคม 2566, จาก http://164.115.27.97/digital/collections/w/41?fbclid=IwAR0n5lCoRWasWsR29ISwIwVPTjeNf2M0GLCJbFGBb1p9YP13LqHfrxvfBKI

ข้อมูลจากไมโครฟิล์มและไมโครแจ็กเก็ต

"หนังสือพิมพ์ธรรมานุสร.", ม.ป.ป. ไมโครแจ็กเก็ต. มจ.32/1248-1250. หอสมุดแห่งชาติ.

"หนังสือพิมพ์ปราบอธรรม.", ม.ป.ป. ไมโครฟิล์ม. มฟ.30/060 ฝบว. หอสมุดแห่งชาติ.

"หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์.", ม.ป.ป. ไมโครฟิล์ม. มฟ.35/019 ฝบว., มฟ.35/020 ฝบว., มฟ.35/021 ฝบว., มฟ.35/022 ฝบว., มฟ.35/023 ฝบว., มฟ.35/024 ฝบว., มฟ.35/046 ฝบว., มฟ.35/047 ฝบว., มฟ.35/048 ฝบว., มฟ.35/049 ฝบว., มฟ.35/050 ฝบว., มฟ.35/058 ฝบว., มฟ.36/006 ฝบว., มฟ.37/005 ฝบว., มฟ.37/006 ฝบว., มฟ.37/007 ฝบว., มฟ.37/008 ฝบว. หอสมุดแห่งชาติ.